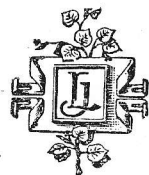

LAICHTERŮV
VÝBOR NEJLEPŠÍCH SPISŮ
POUČNÝCH.

KNIHA XL.

ČESKÉ DĚJINY.

I. 2.

V PRAZE.
VYDÁVÁ JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADĚCH.
1913

ČESKÉ DĚJINY.

DÍLU I. ČÁST II.

OD BŘETISLAVA I. DO PŘE-
MYSLA I.

NAPSAL

VÁCLAV NOVOTNÝ.

V PRAZE.
NÁKLADEM JANA LAICHTERA NA KRÁL. VINOHRADĚCH.
1913.

a v tu chvíli jistě také ve vlastním zájmu spíše nakloněn chabému Bořivojovi, než nějakému silnému panovníku v Čechách, neopomíjel podporovati ho radou i pomocí v nesnázích, které strojil nynějšímu knížeti.¹

Koncem září r. 1110 Boleslav, provázen Soběslavem a nejedním z Čechů, kteří v Polsku došli útulku, s vojskem velmi četným, neboť i biskupové se v něm připomínají, vpadl do Čech cestou neobvyklou a neschůdnou přes hřbety Krkonošské, jež vyžádala tří denního namáhavého pochodu (25.—27. září). U současného polského kronikáře a svého obdivovatele, jenž cenil tento skutek výše, než Hannibalův přechod Alp, zjednal si tím Boleslav chválu a uznání, ale více ovšem vážilo, že překvapení úplně se zdařilo. V Čechách nikdo útoku, a zvláště s této strany, neočekával. Ojedinelé houfce české, tu a tam na rychlo sebrané, snadno rozprášeny, a také výpady posádek z jednotlivých bližších hradů nemohly přirozeně končiti jinak, než útekem, který zpravidla měl za následek, že nepřítel zapáleným podhradím svítil si na cestu další. Jinak však vojsko polské s rozvinutými prapory za zvuků trub a bubnů postupovalo v úplném pořádku. Na výslovnou žádost Soběslavovu Boleslav přísně zakázal obvyklé plenění a loupení,² což mu arci umožňovalo rychlejší postup.

¹ Gall. anon. III, 20: eique calumniandi maioris fratris honorem consilium et auxilium impendebat.

² To výslovně potvrzují jak Gall. anon. III, 21 (str. 98), tak Kosmas III, 35 (str. 171); tomu není na odpor, že Kosmas poslu oznamujícímu Vladislavovi vpád polský dává pronášení slova: Sobezlao et duce Poloniorum Bolezlao terram hanc depopulantibus et populum... diripientibus; neboť jednak řeč tato ve skutečnosti nikdy nebyla promluvena, jednak však, pokud

Vladislav na první poplašnou zprávu sebral na rychlo vojsko a vytáhl nepříteli vstříc, ale teprve čtvrtého dne, tedy nepochybně dne 1. října 1110, uhořel na něho¹ při horním toku řeky Cidliny proti vesnici zvané podnes Lučice.² Řeka Cidlina, neveliká, ale

vyjadřuje mínění Kosmova, vztahuje se patrně k pálení podhradí, jež i polská kronika přiznává. Gall anon. na uv. m. o Soběslavovi praví: praedas capi, incendia fieri, terram destrui Boleslavo supplicans prohibebat, quia regnum acquirere sine bello puerili simplicitate verbis traditorum sine victoria se credebat. Již z toho jest patrné, že plenění tvořilo podstatnou součástku tehdejšího pojmu vítězství, a jak nehistorické jest tvrzení těch, kdo loupežní českých bojovníků vyhlašují za něco neobvyklého.

¹ Chronologie událostí, ač máme o nich dva dobré prameny (srov. o nich pozn. následující), jest velmi obtížná. Výchoziskem musí tu býti Kosmas, jenž přesně určuje dobu polského pobytu v Čechách (tedy dobu od opuštění pomezí hvozdu do konečné bitvy). Podle toho Poláci opustili pomezí hvozdu a vstoupili do otevřeného kraje dne 28. září, jestliže ještě téhož dne dostal zprávu Vladislav (odpoledne, jak z líčení Kosmova patrné), což vzhledem k větší rozlehlosti tehdejšího pomezí hvozdu a vzhledem k zvláštní rychlosti, s níž jistě zpráva podána, jest dobře možno. Konečná bitva pak svedena dne 8. října 1110, jak potvrzuje Kosmas výslovně a Gallus nepřímě, pravě (III, 22, str. 100), že den před bitvou byl pátek jako také vskutku 7. říjen r. 1110 připadl na pátek. Polský pobyt v Čechách samých (mimo přechod pomezí, jenž zabral třídenní od 25.—27. září) trval od 28. září do 8. října. Mezi tato dvě pevná data musí tedy náležeti i ostatní časové údaje, jež obsahuje kronika polská. P a l a c k ý I, 1, 387 praví sice, že obě vojska spatřila se poprvé (u Lučic) dne 4. října, ale to jest patrně pouhá konjektura doplňující Gallovo udání (III, 21, str. 98): iam die quarto bellum expectans. Z kroniky Gallovy nutno právě rozuměti, že počítá čtvrtý den od vkročení do otevřené krajiny, což tedy, poněvadž první den vpádu známe z Kosmy jako 28. září, připadá na 1. říjen r. 1110; srov. i pozn. násl.

² O výpravě zmiňují se téměř všechny současné i pozdější

močály a bařinami znesnadňujíc přechod, i kdyby nebyl býval střežen, dělila nyní obě vojska, z nichž české stanulo na břehu pravém, polské ve vzorném pořádku, bez plnění postupovalo na břehu levém.¹

letopisy polské, skoro vesměs k r. 1111, na př. Ann. Cracov. vest., Ann. capit. Crac., Ann. Crac. brev. (MG SS XIX, 578, 589, 665) i všechny tři redakce Ann. Polon. (tamže 624—624), hlavními prameny jsou však Kosmas III, 35, 36 (str. 171—174) a Gall. anon. III, 21—23 (str. 97—104), tento se zřejmou snahou vyvýšit a zvelebiti Boleslava III. a snížit Čechy, jimž zřejmě křivdí, onen, ač se stanoviska Čechům příznivého, celkem střízlivě a pravdivě. Ale právě strannické rozrůznění obou pramenů způsobuje, že se vespolek, jeden všímáje si více Čechů, druhý více Poláků, krásně doplňují, ač i tu Kosmovi přísluší přednost, s jehož pomocí však zvláště časová udání Gallova, na pohled nejasná a tajemná, dají se přesně zjistiti. Ovšem i tak zbývá dosti záhad, které pokusili se řešiti Tomek. O místě bitvy na Trutině r. 1110, PAM II, 165 m., H. Jireček, Župy Čech severovýchodních do r. 1200, PAM II, 263 n., Tomek, Oldřiš a Libice, PAM III, 97 n., H. Jireček, Ještě slovo o vpádu polském r. 1110, PAM V, 41 n.; srov. i Ludvík, Památky hradu, města a panství Náchoda i vlastníkův jeho (Král. Hradec 1857) 8 n., 337, Hellich, Kde ležel hrad Oldřiš, PAM XX, 323 n., 405 n., 555 n. Řešení jednotlivých záhad není nikde zcela uspokojivé, zejména chronologické určení jest všude (pro jednostranné přihlížení ke Gallovi a nevšímání Kosmy) velmi zmatené, ač kombinací obou pramenů dá se, tuším, zjistiti chronologie velmi přesná, jak jsem se pokusil dokázati v článku: Polský vpád do Čech a bitva na Trutině r. 1110, v Čas. spol. přát. star. 1912 str. 126 n., k němuž, pokud jde o detaily, odkazuji.

¹ Tomek, PAM II, 165 myslí sice, že Čechové stáli na břehu levém, Poláci na pravém, ale nehledě ani k nepřirozenosti takového výkladu, vhodně upozornil již H. Jireček, PAM V, 41 na slova Kosmova III, 35, str. 171: *occurrunt (Bohemi) eis (Polonis) ex ista parte amnis Cydlina*, což se stanoviska kronikáře v Praze píšícího lze rozuměti jen o břehu pravém. Tomek vedle neporozumění zprávám o přechodu řek dal se asi svést

Boleslav v následujících dnech postupoval, hledaje brodu, dílem proti proudu, dílem po proudu, vždy sledován Čechy, až konečně pustil se podél Cidliny dolů, i nyní ovšem provázen vojskem českým. Dne 3. října obě vojska, stále dělená Cidlinou, Češi v pravo, Poláci v levo, stanula při jejím ústí do Labe na pravém břehu labském před hradem Oldřiší. Na večer téhož dne Boleslav dal se do vyjednávání. Oznamuje, že nepřišel s úmysly nepřátelskými, nýbrž smířiti Vladislava s Bořivojem a pomoci uprchlíkům k návratu, žádal, aby Vladislav vyhověl jeho přání, hroze jinak, že z rána přepraví se přes řeku a zahájí nepřátelství.¹ Vladislav prohlásil se ochoten smířiti se s Bořivojem, jestliže také Boleslav se svým bratrem, tou dobou obrany země po boku Vladislavově v českém vojsku se účastnícím Zbyhněvem se smíří, odmítl však bez souhlasu císařova dělití se s ním o vládu, a na pohrůzku odpověděl, že připraven bude očekávati, jak štěstí válečné rozhodne. Uvěřiv však pohrůzce polské přece, ještě téže noci s celým vojskem přepravil se na levý břeh Labe, míně z rána nepřítelů již při přechodu uvítati.²

slovy Kosmovými *iuxta pagum . . . Lucica*; Lučice opravdu leží dnes na břehu levém, ale že slova Kosmova neznamenají jen »u Lučic«, nýbrž »blízko, naproti«, svědčí jeho obrat »*iuxta oppidum Oldris*«, ač tenkrát obě vojska stála na pravém břehu Labe, kdežto Oldřiš ležel na levém; srov. Hellich PAM XX, 407 n., 559 n.

¹ Že vyjednávání týkalo se Bořivoje opravdu, dokazuje shoda obou pramenů na sobě nezávislých. Že však jinak přednost náleží Kosmovi, ukázal jsem v článku svrchu uvedeném, kde také vytčeno, v čem lze i zprávy Gallovy přijmouti.

² Palacký I, 1, 387, Tomek, PAM II, 165, Dudík II, 575 a j. domnívají se, že také Čechové přebředli Cidlinu, ale

Boleslav však a Soběslav, časně z rána dne 4. října přebředše snadno Cidlinu, když v poradě o dalším postupu proti jejich přání, aby bylo taženo dále v před a ku Praze, mínění těch, kdo radili k návratu zvítězilo zejména také proto, že zásoby docházely, odhodlali se k pochodu zpátečnímu, při čemž také Boleslav dovolil již svému vojsku plenění. Ale nemoha se vraceti cestou, kterou přišel, ježto zatím byla zatarasena a obsazena, položil se, míře ku stezce jiné, táborem u mostů zvaných Křivci, polohy bohužel neznámé.¹

Vojsko české, unavené nočním přechodem veliké řeky, dělící je nyní od nepřítele, s nímž ještě včera doufalo zde se utkatí, nemohlo ovšem pomýšletí na okamžitý přechod nový a bezodkladné stíhání plenících Poláků. Ano zdá se, že veliké namáhání, podstoupené zbytečně, způsobilo i jisté rozladění a nechut k boji dalšímu. Teprve snad druhého dne² kníže

dobře pověděl již H. J i r e č e k, PAM V, 41 (a vlastně již P u b i t š c h k a IV, 1, str. 166 a D o b n e r VI, 106), že nutno mysliti na Labe, srov. důvody v mém článku uvedené.

¹ Kosmas III, 35 (str. 172) praví: iuxta pontes Criucy. Polohy místa toho nelze bohužel určití; srov. T o m e k, PAM II, 166, III, 97 n.; H. J i r e č e k, PAM V, 42 myslí, že leželo mezi Lučicemi a Trutinou. Ze slov Kosmových neplyne, ač jest to pravděpodobné, že na toto místo stíhl Boleslav ještě téhož dne.

² Kosmas III, 36 (str. 172—173) líčí vše tak, jako by se bylo sběhlo v době velmi krátké, ale i z jeho slov jest jisté, že stíhání pro únavu nenastoupeno téhož dne, a z řeči, již potom pronáší Vladislav, lze souditi, že vojsko české bylo omrzelé. Potom však praví Kosmas, že Poláci přešli Trutinu »postera die«. Poněvadž pak k tomu došlo teprve 7. října, nemohou se slova ta vztahovati k začátku polského plenění, a miní se tedy snad druhý den pronásledování českého, jež by tudy bylo zahájeno bývalo teprve dne 6. října.

Vladislav, nadchnuv omrzelé vojsko ohnivou řečí, takže všickni, nehledajíce ani brodu, o překot vrhali se do vln Labských, hoříce touhou již již utkatí se s nepřitelem, dal se do stíhání Poláků. Předskok, kterého zatím nabyl Boleslav, zdržovaný arci pleněním a dopravou kořistí, byl takto snadno dohoněn.

Vojsko polské, obtížené kořistí, dne 7. října položilo se za potokem Trutinou, již na samém začátku pomezního hvozdu.¹ Boleslav III. vypravil raněné a všecku kořist napřed, poněvadž cesta neznámým lesem, již vlastně každý sám musil si téměř raziti, hrozila státi se velmi obtížnou. Sám pak s vybranými bojovníky očekával útoku českého. Z rána dne 8. října vojsko polské, vyslechnuvši mši a kázání svých biskupů a přijavši svátost oltářní, seřadilo se k boji. V tom již byli tu Čechové, ženouce se v témže úprku, jakým pronásledování začali. Ale prudký útok rozbił se o hradbu vojska polského, výborně sešikovaného a dobře připraveného, bitva nerozmyslně začatá byla ztracena již na počátku. Nepomohly ani divy udatenství, jimiž zde vyniknul Dětřišek Buzův s několika odvážlivci, připraviv si místo k poslednímu spánku na ohromné hromadě pobitých nepřátel, nadarmo padlí

¹ Místo dříve hledáno u Trutnova, teprve T o m e k, PAM II, 166 dokázal, že na Trutnov mysliti nelze, a hledal potok v přítoku Cidliny nad Miletínem vznikajícím a kolem Nechanic k Chlumci tekoucím, který však sluje Bystřice, jak pověděl H. J i r e č e k, PAM V, 41, upozorniv také, jistě správně, že nutno mysliti na přítok labský u Smiřic ústící, jež dvě osady Trutina zvané, na začátku i na konci jeho, určují; srov. S e d l á č e k, Slovník 904. L u d v í k, Paměti Náchoda 337 hledá bojiště u Chloumku, ale sotva správně, poněvadž jeho mínění o směru návratu Boleslavova jest mylné. Rovněž nesprávně G u m p l o w i c z 89 n.

zde synové Lubomírovi a vrahové někdy Zderadovi Nožislav a Držkraj i přečetní jiní. Čechové zahnání na útěk, Boleslav a Soběslav jako vítězi mohli bez překážek vrátiti se do Polska se vši kořistí i raněnými.

Vlastního účelu výpravy nebylo sice dosaženo, nepřátelství však přece neobnoveno, ano v době nejbližší došlo také zde k jistému uklidnění. Sama matka svářících se knížat, královna Svatava, pohnula již následujícího roku Vladislava, aby aspoň se Soběslavem se smířil, a biskup Heřman i hrabě Vacek, ten ovšem na svou budoucí záhubu, přímluvami svými podporovali přání královnymatky. Jistě rozhodovalo u nich očekávání, že návratem aspoň Soběslavovým jeho polskému příznivci odňata bude záminka ku stálým vpádům, jehož oprávněností ani Vladislav nemohl neuznat. R. 1111 tedy, smířiv se se Soběslavem, povolal ho z Polska a vykázal mu údělem Žatec s okolní krajinou.¹ A skutečně k novým projevům nepřátelství

¹ Kosmas III, 37 (str. 174); Gall. anon. III, 25 (str. 105) tvrdí ovšem, že Vladislava k povolání Soběslava do Čech donutil Boleslav III., ale to jest zase jen chlubné povídání chvalořečníka Boleslavova, vůči němuž zpráva Kosmova jistě zasluhuje přednost; nejvýš lze připustiti, že ohled na opěťované vpády polské smír urychlil. L. Giesebrecht II, 181 n. nepřímou vztahuje sem špatně pochopené sdělení Kosmovo III, 41 (str. 171), jež však platí teprve r. 1115. První, tuším, Dobner VI, 108 vyslovil domněnku, že k smíření přispěl i sňatek Vladislavův s Richenzou, sestrou chotí Boleslava III., a domněnka přijata i od těch, kdo jinak s Dobnerovým datováním sňatku (1110) nesouhlasili, jako Palacký I, 1, 388 n. (srov. pozn. 384). Dudík II, 576, Roepell I, 257, v. Giesebrecht III⁵, 798, Gumpłowicz 90 n., a j., a doplňována, že také Ota Bambercký, prý příbuzný obou kněží, o smír se přičinil. Ale od té doby, co Balzer, Genealogia 122 n. pravděpodobně ukázal, že ke

R. 1111 polského nedošlo potom na dlouhou dobu, k čemuž arci přispělo i to, že Boleslav III., jsa po smrti své první chotí, ruské Zbyslavy, od několika let vdovcem, novým manželstvím, o něco později se Salomenou, dcerou hraběte Jindřicha z Bergu, uzavřeným, stal se švakrem knížete Vladislava českého, jehož chotí byla sestra její Richenza.¹

Oty Olomouckého úmluvy o smíru se netýkaly, ani smrt jeho matky Eufemie dne 2. dubna 1111 neotevřela mu bran jeho vězení Krivoklátského.² A ještě méně asi vzpomenuť nešťastného vězně Hammer-

sňatku Boleslava III. sotva došlo dříve, než r. 1113, padá domněnka ta, a nezbyvá než spokojiti se sdělením Kosmovým; srov. i pozn. násl. Ostatně Ota Bambercký, jehož přibuzenství s kněžnami prokázati nelze, byl tou dobou v Itálii; srov. Juritsch, Otto v. Bamberg 115 n.

¹ Že chotí Vladislavovou byla Richenza, dcera Jindřicha z Bergu, dosvědčuje Necr. Zwifalt. (MG, Nec, I, 249, 261), Ortlieb Zwif. Chr. c. 19 (MG SS X, 84), Berthold Zwif. Chr. 12 n. (tamže 103 n.) a nepřímou Kosmas III, 58 (str. 191). Datum sňatku není známo, kombinace Dobnerova, že to bylo r. 1110, jest slabě opřena a nepřesvědčuje, spíše náleží sňatek o nějaký rok dříve; srov. Palacký I, 1, 387, pozn. 384, Stälin, Wirtemb. Gesch. II, 353—356, kde také vyšetření geneal. otázek, ač ani jejich vývody nejsou rozhodující. — O omylu, v němž tato kněžna pokládána za první choť Vladislavovu, před druhou, Richenzou z Vohburka, viz níže při r. 1125, o sňatku Boleslava III., který Balzer (srov. pozn. předch.) klade asi k r. 1113, viz níže při tomto roce.

² Ann. Hrad.-Opatov. k r. 1111 (str. 392); datum dne udávají Dudík II, 579, Bretholz 245 na 2. duben; Teige, Zpráva o pramenech kl. Hrad. 16—17 má sice 10. dubna, ale to jest patrně omyl (převáděno IV. Idus místo IV. Nonas, jak zcela zřetelně má i rukopis).